

УДК: 338.43:330.13(045)

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Зоря П.С. - аспірант, «ПВНЗ» Європейський університет, м. Київ

У статті викладено методичні підходи до визначення ефективності господарської діяльності на сільськогосподарських підприємствах. Запропоновано сукупність показників, що дозволяє комплексно оцінити ефективність господарської діяльності та отримати високий рівень вірогідності кінцевого результату розрахунків. Розкрито покрокову методику процедури оцінювання.

Ключові слова: ефективність, господарська діяльність, виробництво, значення, показники, ціна реалізації, витрати, рентабельність.

Зоря П.С. Методические подходы к оценке эффективности хозяйственной деятельности аграрных предприятий

В статье изложены методические подходы к определению эффективности хозяйственной деятельности на сельскохозяйственных предприятиях. Предложено совокупность показателей, которая позволяет комплексно оценить эффективность хозяйственной деятельности и получить высокий уровень достоверности конечного результата расчетов. Раскрыто пошаговую методику процедуры оценивания.

Ключевые слова: эффективность, хозяйственная деятельность, производство, значение, показатели, цена реализации, расходы, рентабельность.

Zorya P.S. Methodological approaches to assessing the efficiency of economic activities of agricultural enterprises

The article describes methodological approaches to determining the efficiency of economic activities of agricultural enterprises. It proposes a set of indicators that allow evaluating the efficiency of economic activities and obtaining a high level of accuracy of the calculation results. It reveals a step-by-step technique for the estimation procedure.

Key words: efficiency, economic activity, production, value, performance, sales prices, costs, profitability.

Постановка проблеми. Ефективність господарської діяльності першочергово залежить, з огляду на традиційні підходи до її визначення, від рівня отриманих суб'єктом аграрного бізнесу доходів та величини понесених витрат. Разом з тим серед факторів другого порядку, які чинять безпосередній вплив на ефективність господарської діяльності, є своєчасна орієнтація сільськогосподарських підприємств на виробництво тих видів продукції, які користуються попитом та є конкурентоспроможними за рахунок показників якості та безпечності, що спонукає до зміни вектора подальших досліджень у напрямку удосконалення методики оцінювання ефективності господарської діяльності, оскільки від повноти та вірогідності системи показників, що дають узагальнену її характеристику, залежить рівень вірогідності отриманих результатів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням ефективності господарської діяльності на сільськогосподарських підприємствах, у галузі та на державному рівні приділяли увагу вчені І.М. Бойчик[1], О.В. Гривківська [2], О.Є.Гудзь [3], М.Я. Дем'яненко[4], В. М. Колот[5], Б.Й. Пасхавер, С.Ф. Покропівний[6], П.Т. Саблук[7], Р.С. Сайфулін, А.Д. Шеремет [8].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Разом з тим в умовах ускладнення обтяжливих економічних умов господарювання суб'єктів аграрного бізнесу нагально постає питання про пошук резервів підвищення ефективності господарської їх діяльності, що знаходить своє відображення у спробах науковців та практиків реалізувати інноваційні підходи до її оцінювання в самій методиці розрахунку.

Постановка завдання. Головною метою цієї роботи є удосконалення методичних підходів щодо оцінювання ефективності господарської діяльності на сільськогосподарських підприємствах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нами пропонується методика визначення ефективності господарської діяльності, суть якої полягає у формуванні і фільтрації сукупності показників, найбільш значущих для оцінки, що призводить до скорочення інформаційного простору ознак.

Покрокова методика оцінювання ефективності господарської діяльності на сільськогосподарських підприємствах передбачає виконання наступних дій.

Крок 1. На першому кроці методика формування оцінки ефективності господарської діяльності аграрних підприємств будуються матриці вихідних даних за кожною групою показників z_1, z_2, \dots, z_q , де q – кількість груп показників. Для k -ої групи показників структуру цієї матриці може бути визначено таким чином: $z_q = (z_{ij}), I = [1; m], j = [1, n]$, де z_{ij} – значення i -го показника в j -ому періоді; m – кількість показників, що входять у k -у групу; n – кількість періодів.

Крок 2. Оскільки показники може бути виражено в абсолютних і відносних величинах, а отже і різних одиницях виміру, то на другому кроці здійснюється процедура їхньої стандартизації за наступною формулою:

$$Z_{ij} = \frac{Y_{ij} - \bar{Y}_i}{S_i}, \quad (1)$$

де, Z_{ij} – стандартизоване значення i -го показника в j -ому досліджуваному періоді; \bar{Y}_i – середнє арифметичне значення i -го показника; S_i – стандартне відхилення i -го показника.

В результаті отримуємо набір матриць стандартизованих значень показників кожної групи, що дозволяє розрахувати матриці відстаней (Евклідова відстань):

$$\rho_E(z_i, z_j) = \sqrt{\sum_{I=1}^n (z_{iI} - z_{jI})^2} \quad (2)$$

де, $\rho(z_i, z_j)$ – відстань між i -м і j -им показником групи; z_i, z_j

– стандартизовані значення i -го й j -го показників групи в періоді I .

Крок 3. Розрахунок матриць відстаней для вихідної системи показників проведеться за допомогою ППП "Statistica 6.0" для груп показників «виробництво основних видів продукції тваринництва», «виробництво основних видів продукції рослинництва», «використання землі», «використання праці», «використання основних засобів», «використання фінансових ресурсів».

Крок 4. На четвертому кроці здійснюється вибір так званих показників-репрезентантів груп, які несуть у собі найбільш значиму інформацію, властиву

групі за такими правилами: у групах з одного елемента показники мають властивості, які значно відрізняються від показників інших груп, що дозволяє їх віднести до показників-еталонів (репрезентантів); у групах, де кількість показників більше двох, – розраховується сума відстаней кожного показника до інших показників групи:

$$\rho_i = \sum_{\substack{j=1 \\ j \neq i}}^m \rho(z_i, z_j), \quad (3)$$

де, m- кількість показників групи

Класифікація показників-репрезентантів наведена у табл. 1.

Таблиця 1 - Класифікація показників-репрезентантів

Назва показника	Клас
Витрати	Дестимулятор
Ціна реалізації	Стимулятор
Виробництво валової продукції, тис. грн.	Стимулятор
Виробництво на одного середньорічного працівника валової продукції	Стимулятор
Вартість основних засобів	Стимулятор
Коефіцієнт автономії	Стимулятор

Відповідно до проведених розрахунків визначено показники-репрезентанти для аграрних підприємств, серед яких ціна реалізації, виробництво валової продукції, виробництво на одного середньорічного працівника валової продукції, вартість основних засобів та коефіцієнт автономії, які виконують роль свого роду стимуляторів підвищення ефективності господарської діяльності, а показник витрат – дестимулятором, відповідно до чого кроком 5-м проведення оцінки ефективності господарської діяльності є формування матриці вихідних даних за показниками-репрезентантами досліджуваних аграрних підприємств Житомирської та Черкаської областей за 2011-2015 роки. Стандартизована матриця вихідних даних за показниками-репрезентантами для ТОВ «Агрофірма Брусилів» (Житомирська область) представлена в табл. 2.

Таблиця 2 - Стандартизована матриця вихідних даних за показниками-репрезентантами ТОВ «Агрофірма Брусилів»

Z	B.1.2.c	B.1.7.d	П.1.11. k.	3.1.15.n	O3.1.20	ФР.1.1
	-1,219	-0,636	-1,224	-1,077	-1,408	0,583
	-0,701	-0,6	-0,797	-0,627	-0,647	0,591
	-0,01	-0,624	1,254	-0,273	0,341	1,281
	0,682	1,677	0,374	0,53	0,769	-1,734
	1,248	0,184	0,393	1,446	0,945	0,612

На основі елементів матриці сформовано вектор-еталон (Po) для ТОВ «Агрофірма Брусилів», який має наступний вигляд (крок 6):

$$PO = (1,248; 1,677; 1,254; 1,446; 0,945; 1,281)$$

Крок 7-9. Подальша методика розрахунку оцінки ефективності господарської діяльності аграрних підприємств передбачає визначення відстані між точкою-одиноцею та точкою Po розраховується за формулою:

$$C_{io} = \sqrt{\sum_{j=1}^m (Z_{ij} - Z_{oj})^2}$$

де, Z_{ij} – стандартизоване значення j -показника в період часу i ; Z_{oj} – стандартизоване значення i -показника в еталоні.

Отримана відстань служить початковим елементом для розрахунку показника ефективності господарської діяльності аграрних підприємств:

$$K_i = 1 - d_i,$$

$$\text{де, } d_i = \frac{C_{io}}{C_o}$$

$$C_o = \bar{C}_o + 2S_o$$

$$S_o = \sqrt{\frac{1}{m} \sum_{i=1}^m (C_{io} - \bar{C}_o)^2}$$

Проведені розрахунки дозволили визначити показник ефективності господарської діяльності для ТОВ «Агрофірма Брусилів» протягом 2011-2015 рр., який представлено на рис. 2.

Протягом аналізованого періоду показник ефективності господарської діяльності ТОВ «Агрофірма Брусилів» становив 0,65 у 2011 році, зріс до 0,76 у 2012 році та до 0,88 у 2013 році, дещо знизився у 2014 році (0,87) та підвищився до 0,96 у 2015 році, проте в жодному з років не перевищував значення 1, що обумовлено у 2011 році підвищенням витрат і ціни реалізації. При цьому зниження виробництва та реалізації валової продукції зумовило зниження ефективності господарської діяльності.

При загальному зростанні показника ефективності господарської діяльності у 2012-2015 рр. зберігається подібна тенденція до підвищення витрат, зниження вартості основних засобів, виробництва валової продукції, що свідчить про необхідність пошуку резервів підвищення ефективності господарської діяльності за рахунок корегування подальшої стратегії розвитку підприємств.

Висновки і пропозиції. Таким чином, проведена у запропонований спосіб оцінка ефективності господарської діяльності аграрних підприємств довела доволі низьку ефективність їх господарської діяльності, причиною чого стала структура собівартості виробництва продукції. Аграрні підприємства в силу специфіки відтворювальних процесів відчувають недосконалість механізму ціноутворення, що викликає потребу у докорінній зміні підходів до формування ціни у сільському господарстві, яка повинна «дискримінаційні» засади замінити забезпеченням рівності умов господарювання (порівняно з іншими сферами економічної діяльності) та стимулювати розвиток підприємств, нейтралізуючи різного роду ризики, зокрема ризик втрати врожаю під час збиральної кампанії, при зберіганні продукції тощо.

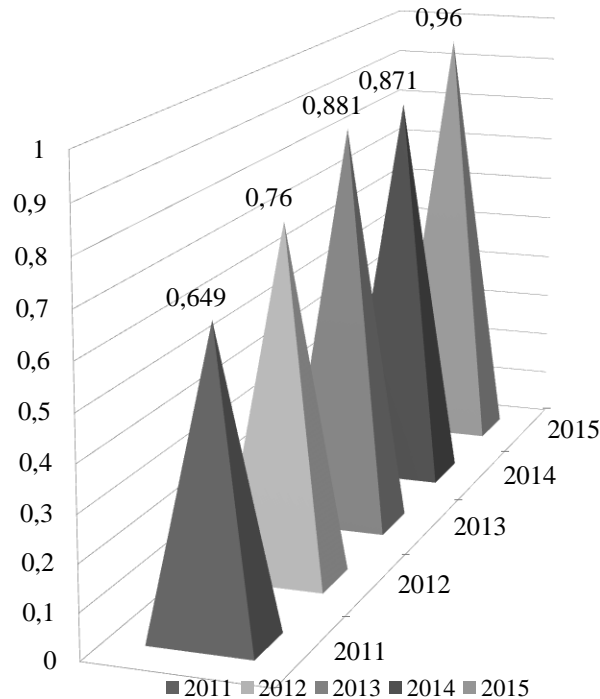

Рисунок 2. Показник ефективності господарської діяльності
ТОВ «Агрофірма Брусилів»

СПИСОК ВИКОВИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бойчик І.М. Економіка підприємства [Електронний ресурс] : опор. консп. лекцій / І. М. Бойчик. – Тернопіль : ТНЕУ, 2011. – 120 с.
2. Гривківська О.В. Витрати виробництва у сільському господарстві: стан та тенденції / О.В. Гривківська // Агросвіт. – 2011. – №1. – С. 8-10.
3. Гудзь О.Є. Фінансові стратегії забезпечення конкурентоспроможності підприємства / О.Є.Гудзь // Фінансовий простір. – 2013. – № 4 (12). – С. 85-94 – [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://fp.cibs.ck.ua> – С. 26-32.
4. Дем'яненко М.Я. Вплив оборотних засобів на ефективність фінансово-господарської діяльності підприємств / М.Я. Дем'яненко // Таврійський державний агротехнологічний університет / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [file:///C:/Users/user/Downloads/znptdau_2013_2\(2\)_24.pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/znptdau_2013_2(2)_24.pdf)
5. Колот В.М. Підприємництво: стратегія, організація, ефективність / В.М. Колот, С.Ф. Покропивний. – 1998. – 350 с.
6. Пасхавер Б.Й. Аграрний ресурсний потенціал України / Б.Й. Пасхавер, П.Ф. Веденичев. – К. : Наукова думка, 2001. – 311 с.
7. Саблук П.Т. Агроекономічні трансформації в Україні: напрями та перспективи розвитку / П.Т. Саблук. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2016. – 372 с.
8. Сайфулін Р.С. Методика фінансового аналізу / Р.С. Сайфулін, А.Д. Шеремет. М.: ИНФРА-М, 2000. – 208 с.